

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационен труд за придобиване на ОНС „доктор”
в област на висше образование 1. Педагогически науки,
професионално направление 1.2. Педагогика (научна специалност Специална педагогика)

Автор: **Мария Павлос Пападимитриу**, докторант в СУ „Св. Климент Охридски“, ФНОИ, катедра „Специална педагогика и логопедия“

Научен ръководител: **проф. дпн Мира Димитрова Цветкова-Арсова**

Рецензент: **проф. дпн Цветанка Луканова Ценова**, СУ „Св. Климент Охридски”

Тема: „Академични постижения по гръцки език при ученици с високо функциониращ аутизъм“

Мария Павлос Пападимитриу е получила бакалавърска степен по „Филология“ в Университета „Аристотел“ в гр. Солун, Гърция, през 2007 г. и степен „магистър“ по специалност „Специална педагогика“ в СУ „Св. Климент Охридски“ през 2012 г. От 2015 до 2018 г. е докторант в редовна форма на обучение в СУ „Св. Климент Охридски“. За защитата на дисертационния труд тя е представила всички изискуеми документи съгласно Правилника за организацията и провеждането на докторантурата в Софийския университет "Св. Климент Охридски". Защитата се провежда при спазване на всички клаузи от ЗРАСРБ и Правилника за неговото приложение. Това дава право на Научното жури да изслуша и оцени кандидатът за придобиване на образователно-научна степен „доктор” в съответствие с чл. 5 (1) от ЗРАСРБ и чл. 33 (1) от Правилника за прилагането му.

I. Оценка на актуалността и значимостта на разработения научен проблем

Работата на Мария Пападимитриу представлява проучване на състоянието на езика при ученици с високо функциониращ аутизъм - синдром, който е широко разпространен в наше време и свързан с множество психични дефицити, създаващи сериозни препятствия пред училищната и социалната реализация на аутистите, поради което проучването му провокира голям научен и обществен интерес. Акцентът на изследователския замисъл е върху постиженията във владенето на формата на езика. Това е иновативна и актуална тема, тъй като, след като години наред вниманието беше насочено главно към прагматиката на езика на аутистите, тук то е съсредоточено към спецификата на други езикови компоненти, която е следствие от влиянието на аутистичния синдром върху комуникативната способност на аутистите. Така се хвърля светлина както върху същността на синдрома, така и върху отражението му върху общуването на лицата с високо

функциониращ аутизъм. Проучванията от този тип съдействат за по-ефективното им образование, социализация и интеграция в обществото.

II. Оценка по формални показатели: обем, структура, оформление и стил на изложение

Работата на Мария Пападимитриу покрива изискванията за дисертационен труд за придобиване на ОНС „доктор” по формални показатели. Темата насочва към същността на изследвания научен проблем. Обемът на разработката е 165 компютърни страници, от които 159 научен текст плюс приложения.

В структурно отношение дисертационният труд включва: увод, теоретичен обзор в три части, изследователска програма, експериментално-аналитична част; очертани са изводи от изследването, дадени са препоръки, оформени са заключения, приноси от труда, използвана литература и приложения. Емпиричният анализ преобладава над теоретичния, което смятам за положително качество. Изложението е пълно и ясно, в логическа взаимовръзка присъстват всички елементи на научното изследване. Отделните части на дисертацията са добре обособени и озаглавени. Библиографската справка съдържа 117 литературни източника на латиница, като литературата е правилно подбрана съобразно темата на дисертационния труд и адекватно описана. В текста присъстват многобройни таблици и графики, които създават прегледност и информативност на данните от изследването.

III. Оценка на съдържанието на дисертационния труд

1. Увод и преглед на теорията по темата на дисертацията

В увода на дисертационния труд докторантката навлиза в проблемите, към които той е насочен, изтъква тяхната важност и необходимостта от разработване на дисертационната тема. В него в общи линии са очертани целта на изследването и приносите, до които се очаква да доведе то.

Литературният преглед включва тематика с теоретично и с практико-приложно значение. Проучването на литературата изминава пътя от базисните към конкретните аспекти на научната проблематика по темата на дисертацията. Компетентно са разгледани въпроси, включващи важна информация. Достойнство на тази част на труда е, че литературното проучване изхожда от теорията за компонентната структура на езика, създадена от Блум и Лахи, която е фундамент на съвременната логопедия при изучаването на езиковата патология.

Докторантката анализира литература, съсредоточена предимно върху два основни проблема: същността на аутизма и спецификата на аутистичния език. Направен е преглед на основните аспекти в теорията на аутизма с акцент върху

дефинирането на нарушенията от аутистичния спектър и основните му характеристики, представени в съвременната литература. Цитирани са редица изследвания на особеностите специално на нарушенията на комуникацията при аутизъм на Аспергер. Много добре са описани дефицитите във фонологията, граматиката (морфология и синтаксис) и прагматиката в светлината на съвременните научни изследвания.

Би могло тази част да бъде по-разширена, като се обърне внимание не само на езиковата специфика, а и на нейното отражение върху емоционално-поведенческото и социалното функциониране на децата от аутистичния спектър, на връзката между езика и мисленето, ролята на езика за придобиване на академични умения. В текста са изтъкнати, но недостатъчно, различията в езиковото функциониране при двете основни категории предстваители на аутистичния спектър – аутисти с нисък и аутисти с висок интелект. В него би могло да присъстват и сведения за необходимите терапевтични интервенции, за тяхната етапност, целесъобразност и резултатност.

Като цяло тази част на дисертацията показва, че докторантката има необходимата професионална култура и е овладяла умения за работа с научна литература: налице е информираност по дисертационната тематика и познаване на водещите научни достижения в тази област; литературните данни са разгледани обективно, цитирането на авторски източници е коректно, материалът е добре структуриран и смислено изложен.

2. Програма на изследването

Програмата на изследването е пълна и правилно построена. В логическа взаимовръзка са определени целта, задачите – пет броя, и хипотезите на изследването – също пет на брой.

Целта на авторката в обобщен вид е да определи как функционират отделните езикови компоненти и как се развива езиковата компетентност на учениците с аутизъм на Аспергер. Първите три хипотези съдържат очакването, че изследваните ученици имат за по-високо от средното равнище на владеене на езика във всичките му компоненти. Във връзка с това имам въпрос: на какво основание е възникнало това очакване, при положение, че в теоретичната част на дисертацията обстойно се засяга въпросът за нарушенията на езика при аутизъм и се докладват много резултати от изследвания, доказващи присъствието на нарушения? Макар да се цитират и противоречиви, дискуссионни данни, тази част оставя впечатлението за език под нормата, а не „над средното“. Трябва да се отбележи: първо, че е рисковано езикът на аутистите да се обсъжда, без да се прави уточнението за коя категория аутизъм става въпрос; и второ, при положение, че не е изследвана контролна група, предварително не е много ясно какво се има предвид под „средното“ – нещо, което се изяснява чак в анализа на резултатите. Накрая, добре е в такива изследвания да се има предвид, че при аутистите езиковите умения в

собствена продукция и в ехололична продукция силно се различават – нещо, което би следвало да е изяснено в теоретичния анализ

Хипотезите са тествани косвено - посредством информацията, която дават учителите на изследваните ученици за състоянието на техния език в отделните му компоненти. Основният изследователски метод е събирането на информация чрез въпросник в четири части, като с всяка отделна част се проучва един от компонентите на езика (фонология, морфология, синтаксис, прагматика). Проучени са мненията на 50 учители за това, какви са постиженията на 50 техни ученици с аутизъм на възраст 12-15 години в рамките на отделните езикови компоненти. Въпросниците съдържат голям набор айтеми, всеки сочещ присъствието на определено езиково умение, което се оценява от учителите чрез скала със стойности от нула до четири. Не е упоменато, но се подразбира, че учителят не проверява съответното умение (например как ученикът използва времето на глагола), а дава мнението си въз основа на своите систематични наблюдения от продукцията на съответния ученик.

Обобщението върху съдържанието на методологията на изследването води до извода, че в основните си части тя е правилно конструирана в контекста на дисертационната тема и позволява изясняване на набелязания изследователски проблем. Броят на изследваните ученици посредством мненията на техните учители дава възможност за събиране на основната необходима информация в посока на целта на изследването.

3. Анализ и представяне на резултатите от изследването

С проведеното изследване се установяват редица детайли от лингвистичното поведение на високо функциониращите аутисти, простиращи се в отделните езикови компоненти, като за тях се съди от отговорите, дадени от учителите на въпросите в четирите части на въпросника.

Резултатите от изследването са подложени на количествен и качествен анализ, включени са в 58 таблици и са онагледени с 59 графики. За всеки айтъм от въпросниците са представени процентни данни, които разкриват голямото разнообразие в оценките на учителите (от 0 до 4) и тенденцията към преобладаване на средните оценки (2-3).

Направено е и обобщение на данните във връзка с всяка от петте хипотези. За първите три хипотези, които са насочени към състоянието на езика, може да се каже, че са доказани чрез математическа проверка на честотата на отговорите, а при резултатите към четвъртата и петата хипотеза, които са свързани с влиянието на възрастта и пола, е приложен тестът на Ман-Уитни. Очаква се в такъв род научен труд да се упомене конкретно с какви математико-статистически методи са обработени резултатите, както и защо са избрани, какви са техните доказателствени стойности.

Качественият анализ е скромнен по съдържание при представянето на резултатите, ограничен е до констатиране на данните. В частта „Дискусия“ е даден по-голям простор на този анализ, като тук собствените резултати са съпоставени с тези на други изследователи, които са получени при проучването на фонологията, граматиката и прагматиката на аутистите.

Резултатите показват, че голямата част от учителите, работещи с ученици с аутизъм, оценяват езика на високо функциониращите аутисти като достатъчно развит, за да играе фундаменталната си роля в процеса на обучение. Това, което липсва в тази част на труда, е съпоставителният анализ - сравнението между състоянието на отделните езикови компоненти. Ако приемем, че фонологичните, морфологичните, синтактичните и прагматичните умения на изследваните ученици са на средно равнище, логично е да си поставим въпроса все пак няма ли различия между състоянието им, на едно равнище ли са и четирите умения. Въпросът ми към докторантката е: на кой от тези компоненти състоянието е най-добро и на кой – най-лошо, и от това следват ли някакви изводи, свързани със специално-педагогическата и с логопедичната практика?

Като цяло резултатите от изследването и тяхното представяне показват, че докторантката умее да реализира емпирично изследване, да събира научни данни, да структурира и излага събраната информация, да достига до научни доказателства. В препоръка трябва да се каже, че е необходима по-голяма задълбоченост в анализа и интерпретацията на научните факти.

4. Изводи, заключение и приноси от изследването

От изследването са направени 15 извода, два от които са формални, некореспондиращи със собствените резултати (изводи № 1 и № 9, отнасящи се до мисленето, което не е обект на това научно изследване). За останалите може да се приеме, че отразяват емпиричните достижения на дисертационния труд, макар и не с най-точните формулировки (например „учениците с високо функциониращ аутизъм се сблъскват с малко артикулационни проблеми...“ не изглежда коректно като извод).

Напълно съм съгласна с трите препоръки, дадени от докторантката, тъй като те отвеждат към необходимостта от още изследвания, за да се потвърдят резултатите от изследването. Одобрение заслужава и заключението във финалната част на дисертационния труд.

Докторантката е очертала многобройни приноси от своето изследване, някои от които всъщност съдържат не толкова оригиналност, колкото потвърждение на известни в теорията и познати в практиката факти (например принос № 5 – изследването доказва, че „учениците с аутизъм се сблъскват с трудности във воденето на разговор...“). Не мога да се съглася с твърдение, заложео в принос № 6: „[аутистите] имат главно проблеми в прагматиката, тъй като

това ниво на езика изисква абстрактно мислене“ [за разлика от фонологията, морфологията и синтаксиса, които според авторката не изискват абстрактно мислене]. Това е произволно и неверно твърдение. Адекватен е последният принос, в който се казва, че изследването може да е полезно за всички учители в тяхната работа по формиране на езикови умения при високо функциониращи аутисти. В тази връзка е последният ми въпрос към докторантката: въз основа на резултатите от проведеното изследване, как и с какво конкретно може да се подобри работата на учителите?

IV. Оценка на автореферата и публикациите

Авторефератът на дисертационния труд е оформен според изискванията в структурен, съдържателен и технически аспект. Той представя основните компоненти на дисертацията и най-важните резултати от изследването. Авторефератът отразява адекватно дисертационното съдържание и позволява научната общност да се запознае накратко с най-важното в труда.

Докторантката има три публикации, свързани с темата на дисертационния труд, два от които представляват доклади, създадени за участие в докторантски конференции. Тази публикационна активност удовлетворява необходимостта от начални научни изяви на Мария Пападимитриу и отговаря на изискванията към докторантското обучение.

V. Оценка на личните качества на докторанта

Като човек докторантката прави впечатление на открита, комуникативна, информирана съвременна личност с изградени социални умения, коректна в отношенията си с околните и посветена на професионалното си развитие.

Заклучение

Дисертацията на Мария Пападимитриу е добросъвестно реализиран научен труд. В него тя е събрала и обобщила важна за теорията и практиката на специалната педагогика и логопедията информация. Научната, практическата и обществената значимост на труда основно се състои в това, че проправя пътя към нови научни изследвания и към създаването на ефикасни практики за работа с високо функциониращи аутисти в условията на приобщаващото образование.

Формата и съдържанието на дисертационния труд показват, че докторантката има качества за научна работа, а съобразяването със забележките и препоръките в тази рецензия би ѝ помогнало в бъдеще време да се реализира и усъвършенства на научното поприще.

На основание положителната си оценка препоръчвам на уважаемото Специализирано научно жури да присъди на Мария Пападимитриу образователната и научна степен „доктор” в област на висше образование 1. Педагогически науки, професионално направление 1.2. Педагогика, научна специалност Специална педагогика.

19. 02. 2020 г.

Рецензент:.....

(проф. дпн Ц. Ценова)